

Ayvansaray

Eski bir medeniyetin ihtişamını şimdi topraklar altında gizleyen bir semt

Fenerden sonra Balata geliriz. Yolda bakımlı bir bahçe ortasında filizi boyalı küçük bir Bulgar kilisesinin önünden geçeriz. Bu kilisenin hususiyeti duvarlarının demirden olmasıdır. Yani sökülüp takılabilen bir mâbeddir.

Balat, malûm, eskidenberi musevi semtidir. Gerek Balatın, gerek Hasköyün musevi semti oluşmasının sebebi, Yenicami inşa edildiği zaman, o taraflarda oturmakta olan musevilerin bu semtlere nakledilmiş olmalarıdır.

Balat isminin eski Bizans sarayları nun yakınlarında bulunmasından ileri geldiği anlaşılıyor. Filvaki Balat, bil hassa Ayvansaray, 1204 de İstanbulu fethetmiş olan dördüncü Ehlisalıbin şaşaasına ve güzelliğine son derece hayran kaldığı meşhur Blakerna sarayının vaktile bulunduğu mevkin alt tarafına düşmektedir.

Bizans surlarının kara kısmı şimdiki Ayvansaray iskelesinin biraz ötesinden başlardı. İskelemin yakınında, sur üzerinde ve Eğrikapıdaki İvaz Efendi camii'nin bulunduğu çevrede de Kostantin hapishaneleri ve bir de Blakerna sarayları vardı. Kostantin hapishanelerinin ilerisinde taşkın bir vaziyette olan sui Ermeni Beşinci Leon surudur. Birinci köşenin üzerinde İkinci Mihail ile bir de Teofil'in (824-829) kitabeleri okunur. Biraz ileride de Blakerna sarayının hemen kâmilen yere gömülü dış kısmının kemeri göze çarpar. Biraz ileride gidince ikinci köşeye varılır. Buradan sonra sur Haliç sahilindeki Heraklyos (Iraklı) suruna aid bir kule ile birleşir. Bundan sonraki kule kara surunun son, Haliç surlarının da ilk kulesidir. Bizanslılar zamanındaki Ksiloporta yani «ahşap kapı» bu noktada idi. Bu kapı eski Kilyomeni, şimdiki Ayvansaray kapısındaki liman ve ersaneyi müdafaa eden sura açılmıştı.

Bugün Ayvansaray semtinden ibaret olan eski Blakerna mintakası Bizans imparatorluğunun son asırlarında büyük bir ehemmiyeti haiz idi. Gerek imparator sarayının, gerek Blakerna Meryem kilisesinin burada bulunması o zamanlar bu havalinin belediye teşkilâtı üzerine de tesir etmişti.

Deniz kenarında harici küçük limanda bir iskele vardı. Sarayın gemileri bu iskeleye yanaşırlardı. İmparatorlar karaya çıktıktan sonra «Kilyomeni» kapısından geçip saraya girerlerdi. Bu kapının şimdiki Ayvansaray kapısı olması muhtemeldir. Vaktile bu kapının sağındaki bir kulenin içinde iki tavuskuşu resminin arasına hâkediymiş «Aya Pantaleyman» kitabesi bulunmuştur. Burada bu âzizin ismini taşıyan bir kilise varmış ve bu âzize âid metrukât ta Blakerna kilisesinde mahfuz tutulmuş.

Bu kapının solunda da imparator Moris tarafından rekzedilmiş, imparatora aid tasvirleri havi bir ravak varmış.

Küçük limanın yanında ve keza surun dış tarafında bir tersane varmış.

Balattan biraz sonra da birbirinden otuz metre mesafede ve aralarında birer kuleyi havi üç geniş kemer hâlâ kısmen görülmektedir. Bunlardan şark taki bazı müelliflere göre, Portato Kili-

biri zamanımıza kadar kalmıştır ve kaadadı bir zafer ilâhesini temsil etmektedir. Bu kabartma taş şimdi eski eserler müzesinin Bizans salonunda mahfuz bulunmaktadır. Müellif Gâli bu kemerin vaktile dahili bir limanın medhalini teşkil etmiş olduğu fikrindedir. Sarayın üç sıra kürekli kadırgaları bu limana bağlanmış.

BLAKERNA SARAYI

Ayvansaray kapısını geçtikten sonra, sağdan ikinci sokağa dönüp Blakerna kilisesinin duvarı boyunca ilerlemeli, yine sağda sarayın eski surlarından yukarı doğru giden yolu çıkmalı, biraz sonra kalın bir çınar ağacının altında bir çeşmeye varılır. Burada insan eski saray surlarının muhiti içinde bulunur.

İmparator İkinci Teodos payitahtı genişletmek için, Yıldızlı kapıdan Haliç kadar uzanan büyük suru inşa ettiği zaman, Blakerna mahallesi şehrin dışında bulunuyordu. Burada yine bu isimde bir saray vardı. İmparatorlar aya gittikleri vakit ve bazan yazın bu saraya gelirler, birkaç gün otururlardı. Fakat saray ilâvelerle büyümüş, 300 bin metre murabbaına kadar yer işgal etmiştir. Civarı da kalabalıklaştı. İmparator Heraklyos yeni bir sur yaptırarak, bu saray mahallesini de surun içine almıştı.

İmparator Birinci Manuel Komnenos 1143 de Bizansın meşhur büyük sarayını kâmilen terkederek buraya yerleşmişti. Sultan Hamidin etrafı iki sıra yüksek duvarla çevrilmiş Yıldız sarayına çekilmesi gibi...

Her tarafı surlarla çevrilmiş olan bu sarayın içinde de birçok geniş bahçeler, sütunlu, dehlizli avlular, imparatora, hareme mahsus daireler, muhafız kişileri, kiliseler ve ayazmalar vardı. Bu gün yalnız dış duvarlarla dahilde bazı duvar harabelerinden başka bir şey görülmüyor. Bu sarayın bulunduğu yerde arazi mail olduğu için birçok istinad duvarları ve kemerler yapılmış, taraçalar inşa edilmişti.

İzak Angelos 1204 yılında Ehlisalıp reislerini bu sarayda kabul etmişti. Bunlar saraya girdikleri zaman salonların ihtişamı, tesrifat kisvelerinin şaşaası duvarları kaplıyan sırma işlemeli ipek kumaşlar, pembe mermer mecralardan akan derelerin karşısında kendilerini cennette sanmışlardı. Lâtin imparatorları da şehri zaptettikten sonra bu sarayda oturmaşlar, fakat kaçarken her tarafı harap bir halde bırakmışlardı. Mişel Paleolog bu sarayları tekrar tamir ettirmiş, fakat feth zamanında saraylar sura yakın olduğu için zarar görmüş ve bir yangında yeniden harap olmuştu.

Hattâ son Bizans imparatoru Kostantin Dragazes'in Türk ordugâhını bu sarayın pencerelerinden seyrettiği söylenir.

Şimdi bu saraylardan şimni ve şark taraflarından büyük duvar eteklerin den, tek tük sütunlardan ve inşaat enkazından başka bir şey kalmamıştır. Fakat herhalde toprak altında kalmış birçok şeyler olduğunu söylerler. Çünkü bugüne kadar bu geniş sahada ciddi bir kazı yapılmamıştır. Bu havalinin eski ve vaziyeti hakkında mâlûmat

debe ve ihtişamından toprak altında kalmış bakiyelerinin de meydana çıkarılması için günün birinde ilmi hafriyata girişileceği de kuvvele tahmin edilebilir.

O TARİHTEN KALMA AYAZMA

Buradaki ayazma da meşhurdur. İskeleden çıkıp caddeyi geçerek karşıda surun içine girmeli. Orada bir demir kapı vardır ki, burası Blakerna Meryem kilisesi bahçesinin kapısıdır. Ayazma da yolun nihayetindedir.

Bizans devrinde Blakerna'nın iki kilisesi vardı: Biri imparator Marsiyen'in karısı Pülseri tarafından 451 de yaptırılmıştı. Bu büyük kilisede hazreti Meryem'in kefeni muhafaza edilmiş. Öteki de Birinci Leon tarafından yaptırılan daha küçük bir kilise idi ki, burada da hazreti Meryem'in elbisesi mahfuz bulunuyormuş.

Bu ikinci kilisede mukaddes bir havuzla bir de ayazma vardı. Her sene Ağustosun 15 inci günü imparator hazreti Meryem'in elbisesini takdis ettikten sonra, üç defa bu havuza dalarmış. Ayazmaya gelince, bunun suyu Aya Fotini kilisesinin duvarına mermerden yapılmış olan hazreti Meryem tasvirinin parmaklarından sızarak gelirmiş. Duası okunmuş olan bu su mukaddes havuza gidermiş.

Bu iki kiliseden bugün yalnız ayazma kalmıştır. Mermerden olan Meryem tasviri de ortada yoktur. 1921 senesinde Sarayburnundaki hafriyat esnasında çıkarılan ve şimdi eski eserler müzesinin Bizans salonunda bulunan Meryem tasviri ile bu kaybolan tasvir arasında benzerlik olduğunu bazı müellifler ileri sürerler.

Ayvansaraydaki bu ayazmayı elân birçok kimse ziyaret ederler. Bu taraflarda surun içinde ve dışında daha bir kaç ayazma vardır.

Ayvansaray kapısından girip sağa saptıktan sonra, sur iç taraftan takip edilirse, biraz sonra sol kolda ve köşede Tokludedede mescidi görünür. Bu küçük mescid eski «Ayatekla» kilisesidir. Köşeyi dönünce bir meydanlığa gelinir. buradan Heraklyos surunun iç tarafı tamamen görünür. Elân mevcut olan harap merdiveninden tepesine çıkılırsa, burada Blakerna sarayının iç kapısını müdafaaaya mahsus olan «Ateş deliği» görünür ki, buradan sura hücum edenlere kızgın yağ ve katran dökülürdü. Tekrar meydana inip sağa doğru gidilirse bir mezarlığın kapısı önüne gelinir. Kapının üzerindeki kitabeden anlaşıldığına göre, burası eshabı kiramdan hazreti Ebu Seyyibe'nin türbesidir. Bu zat İstanbulun araplar tarafından muhasarası esnasında Hazreti Eyubun maiyetinde bulunuyordu. Mezarlığın ortasındaki kabirde de Toklu İbrahim dede yatar.

Yine bu mezarlıkta, sol tarafta bir kenarda bulunan eski «Aya Bazil» ayazması vardır ki, her ayazmada olduğu gibi, burası da şifa arayanlar için bir ziyaret yeridir.

Ayvansaraydaki atik Kocamustafapaşa camii de eski bir kiliseden çevirilmiştir. Patrişyenlerden yani o zamanın asilzadelerinden Galyen ve Kandid isminde iki kişi Hazreti Meryem'in elbisesini

de iki kişi Hazreti Meryemin elbisesini Kudüslü bir kadından aşırmişlar ve elbiseyi muhafaza için ilk kiliseyi inşa etmişler. Sonradan Hazreti Meryemin elbisesi imparator Jüstien'in emrile Bialkernadaki Aya Mariya kilisesine nakledilmiş. Mukaddes elbise şehri düşmandan ve hastalıklardan korumak için bir siper gibi kullanılmış.

Şimdiki atık Kocamustafapaşa camii beşinci asırdan kalma ilk kilise binası değildir. Sonradan, fakat kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı bilinemiyen kilise binasıdır. Bundan otuz, otuz beş sene evveline kadar, camii içinde vaktile vaftiz yapılan mermer havuz mevcut bulunuyordu.

Camiin içinde eshabdan Cabir bin Abdullahilensari medfundur ki, şehrin 668 senesinde araplar tarafından muhasarası sırasında Ebu Eyübelensari ve Ebu Seyyibe ile beraber gelenlerdendir.

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Kişisel Arşivlere İstanbul'da Bilim, Kültür ve Eğitim Tanhisi

Aziz Ogan Koleksiyonu

OGNIST0400202